

Карл Попър: за научния статус на психоанализата

Елина Галанис

Институт по философия и социология, Българска академия на науките
elinagalanis@gmail.com

Karl Popper: On the Scientific Status of Psychoanalysis

Elina Galanis

Institute of Philosophy and Sociology, Bulgarian Academy of Sciences
elinagalanis@gmail.com

***Резюме:** В рамките на настоящата статия ще се представи проблемът за научния статус на психологията. За целите на анализа ще се разгледат идеите на Карл Попър и по-точно неговата критика към теорията за психоанализа на Фройд. Връзката между това, което се приема за научно обосновано знание и предлаганите теории в областта на психологията е от съществено значение в настоящия текст. За целите на работата ще се проследи темата свързана с научния статус на теориите в психологията и отнасянето им към въпроса за демаркация, съществен за идеите на К. Попър. Една от важните книги на К. Попър в това отношение е “Предположения и опровержения” (1963), а някои от идеите ѝ ще се представят тук.*

***Ключови думи:** психоанализа, проблем за демаркация, верификация, фалсификация, ненаучна теория, наблюдение, експеримент, тест, ad-hoc хипотези, D-N модел, кръговост.*

***Abstract:** The current article presents the problem of the scientific status of psychoanalysis, mediated by the ideas of Karl Popper, specifically his critique to Freud’s psychoanalysis. The link between what is accepted as scientifically grounded knowledge and the offered theories in the field of psychoanalysis is a key part in the current text. It follows the status of theories in the psychology and their relation to the problem of demarcation, essential for Karl Popper’s ideas. One of the books with importance in this regard is Karl Popper’s “Conjectures and refutations” and some of its ideas will be presented here.*

***Keywords:** psychoanalysis, problem of demarcation, verification, falsifiability, non-scientific theory, observation, experimenting, test, ad-hoc hypotheses, D-N model, circularity.*

Въведение

Критиката на Карл Попър към психоанализата [1] на Фройд води началото си от времето, когато Попър работи като доброволец в клиниката на Алфред Адлер [2] през 1920 г. Попър установява сравнително добри взаимоотношения с Адлер покрай работата в социалното подпомагане. В последствие възгледите на последния биват поставени под съмнение от Попър по отношение на доказателствата, които Адлер прилага в своята теория относно комплекса за малоценност („the inferiority complex“) (Shearmur, J. & Stokes 2016: 40) [3]. По същото време Попър разбира за „Тълкуване на сънищата“ (Interpretation of dreams) [4] на Фройд и изразява силно недоверие към идеите в тази теория [5]. На този етап Попър все още не е формулирал ясно критерия за демаркация [6] (това се случва около 1930) (Shearmur, J. & Stokes 2016: 52). В този период той работи активно по темата за разграничаване на наука от псевдонаука, като привежда примери с твърдения от теориите на Адлер и Фройд. Това, което му прави впечатление е, че те дават винаги правдоподобни интерпретации на случки от реалността, с което претендират, че могат да обяснят всяка атака към техните теории, което за него е недопустимо (Popper 1963: 62; Shearmur, J. & Stokes 2016: 40).

Според редица автори [7], около 1928 г. Попър работи в тясно сътрудничество с Карл Бюлер [8], един от основателите на училището за експериментална психология, като написва под негово ръководство дисертация на тема „Върху методологичния проблем на когнитивната психология“ (Zur Methodenfrage der Denkpsychologie [9]) (Shearmur, J. & Stokes: 2016: 47). Темата на Попървата дисертация първоначално е с насока към психологическото изследване на човешката памет, но Бюлер предлага на Попър промяна в насоката относно мястото и ролята на методологичния проблем в контекста на проблемите в когнитивната психология, като по този начин изважда на преден план иновативните идеи на Попър [10]. Това е повратна точка, след която Попър започва да работи фокусирано върху въпросите за методите на изследване, обективността и претенциите за научен статус на дадена теория. Те се превръщат в централни теми, върху които той работи през голяма част от живота си. Както сам Попър отбелязва в “Conjectures and Refutations” запознаването му с няколко теории [11], една от които е тази на Фройд за психоанализата, засилва още повече интереса му към поставяне на ясни критерии за научност в теоретизирането [12].

Липсата на критерии за научност в психоанализата

Виждането, което Попър оформя по отношение статуса на психоанализата е следствие от изследването на два въпроса (Popper 1962: 32):

- 1. Кога една теория би могла да бъде дефинирана като научна?*
- 2. Има ли критерии за определянето на дадена теория като научна?*

Според Попър, една от основните цели е да се прокара разграничение между наука и псевдо-наука. В тази връзка, Попър дава пример с теорията на Фройд, за да демонстрира склонността на психоанализата често да въвежда нови обяснения (хипотези) за всяка една конкретна ситуация на психологическо наблюдение, за да удържи теорията си (Фройд). Този тип нови обяснения са причината теорията на Фройд да бъде критикувана в редица трудове от Попър. Най-ярки примери за това присъстват в:

· “The Logic of Scientific Discovery” (Popper 1935; Popper 2005): В този основополагащ труд Попър представя концепцията за фалсификация и в подкрепа на възгледа си оспорва научния статус на психоанализата, защото хипотезите ѝ не са предмет на емпирично тестване, твърдейки че психоанализата често се поддава на изкушението да намират нови и нови обяснения на всяка ситуация (Popper 2005: 62). Той допълва твърдението си, като отчита, че психолозите смятат клиничните изследвания и психологически изследвания за подкрепящи теорията, но тези доказателства са субективни и не могат да бъдат фалсифицирани (Popper 2005: 26, 80).

· “Conjectures and Refutations: The growth of scientific knowledge” (Popper 1963; Popper 2002): Колекция от есета, в които Попър разглежда научния метод и важността на процедурата по фалсификация. Отправя директна критика към психоанализата и липсата на доказателства при нея (Popper 2002: 353-407), описва разликата между научни и метафизични теории (Popper 2002: 59-82) и дискутира подробно ролята на проверката в научните хипотези, каквато психоанализата не успява да предостави (Popper 2002: 59-60).

Критиката към псевдонаучните теории, част от които Попър смята и тази на Фройд, е повтаряща се тема и в други негови трудове (Виж Popper 2011; Popper and Eccles 1984; Popper 1994). Дългосрочното му несъгласие с тезите на психоанализата е следствие от убеждението на Попър, че една научна теория не може да бъде нито неопровержима, нито

непроверима [13]. Само чрез търсене и намиране на опровержение в дадено твърдение (фалсификация), може да се верифицира неговата научност.

За настоящия анализ от съществено значение са идеите на Попър свързани с критиката към Фройд и извеждането на тезата за ненаучния статус на психоанализата, което е един от централните Попърви изводи. Тук ще представя три важни за настоящия анализ идеи:

1. *Фалсификацията като процедура и критика към научния статус на психоанализата.*
2. *Ролята на ad-hoc хипотезите в процеса на опровержение (фалсификация) научния статус на психоанализата.*
3. *Възгледът относно дедуктивно-номологичния модел (D-N модел) и ролята му за формиране подхода на Попър при отхвърлянето на ad-hoc хипотезите като маркер за ненаучност.*

Фалсификацията като критика към научния статус на теорията за психоанализа на Фройд

За целите на терминологичното изясняване, важно е да отграничим въведената от Виенския кръг [14] теория за верификация, при която се търсят емпирични потвърждения на основните тези в теорията през наблюдение и експерименти, за да я определим като научна (принцип на индукция). За разлика от теорията за верификация, теорията за фалсификация на Попър въвежда идеята, че за да бъде една теория научна, тя следва да премине през процедура по т.нар. фалсификация, при която е водещо търсенето на фалсификатор в самата теория (принцип на дедукция), а не (само) експериментирането и търсенето на наблюдения подкрепящи теорията и дадените в нея твърдения.

Попър приема за научно обосновани теории само онези, които отговарят на седемте извода приведени от него, пет от които са важни за целите на настоящия анализ (последователността и броят на критериите спазват приетото вече в публикуваните по философия на науката текстове в България) [15]:

Извод 2: Потвържденията имат научен статус, само ако са резултат от „рисковани предсказания“ или това са такива проверки, които имат за цел не потвърждаването, а опровергаването на теорията.

Извод 4: Неопровержимостта на дадена теория е признак, по който можем да я причислим към псевдонауката.

Извод 5: Възможността да се провери една теория се свързва единствено с процедура по фалсифициране.

Извод 6: Научен статус на потвърждаващите примери се приписва само в случаите, когато те са резултат от неуспешни фалсификации.

Извод 7: Ad-hoc теориите и ad-hoc хипотезите са признак, който намалява научния статус на теориите. Според Попър, ad-hoc хипотезите са „конвенционалистки стратегии“ или „конвенционалистки уловки“, защото спасяват теориите от възможността за опровергаване.

Останалите два извода (1 и 3 по класификацията по-горе от Васева-Дикова 2014), формулирани от Попър са второстепенни за целите на текущото изследване. Представеният от мен анализ споделя важността на темата, свързана с ad-hoc хипотезите застъпена от Васева-Дикова (2014). По този начин настоящата работа извежда на преден план тема и подход специфични в рамката на българската философия на науката (Vasseva 2007: 317 - 326), а именно – изискването да се обърне по-голямо внимание на седмия извод, свързан с ad-hoc теориите и ad-hoc хипотезите, което разгръщам по-долу.

За целите на анализа е важно уточнението, че Попър не класифицира като лоши или неприемливи всички теории, които не подлежат на проверка чрез фалсификация. Той не отхвърля стойността на идеите в психоанализата, нито ги смята за безсмислени, по примера на Виенския кръг, за който всички псевдонаучни теории са такива (Виж Васева-Дикова 2014: 13). Важно е да се акцентира върху това, че според него нещо може да е вярно и в същото време да е нефалсифицируемо. За да бъде задоволена претенцията дадена теория да има статус на научна такава, то тази теория е необходимо да бъде подложена на процедура по фалсифицируемост. Само чрез преминаване през процеса на фалсифициране, може да се докаже научността на една теория.

Ролята на ad-hoc хипотезите в процеса на опровержение (фалсификация) научния статус на психоанализата

В монографията „Философия, наука, демаркация“ Васева-Дикова (2014) говори за Попървия „Реализъм и цел на науката“ (1983), в който се защитава идеята за общи корени

между рационалност и научна цел. За Попър липсата на такъв корен в твърденията характерни за ненаучния тип обяснения създава предпоставка последните да бъдат отхвърлени като неподлежащи на проверка чрез критериите за демаркация. Васева-Дикова пише: „Фокусирането върху критерия относно наличието на ad-hoc хипотези в дефинирането на дадено знание като псевдонаучно, е един от съществените критични аргументи по отношение на Попървия критерий за демаркация” (Васева-Дикова 2014: 7).

Чрез ad-hoc хипотезите в психоанализата се обясняват неочаквани или излизащи от нормата на наблюдаваните до този момент аномалии, които не пасват на методологията на дадена теория или концептуален модел. Този тип хипотези позволяват на учените да съхранят фундамента на дадена концепция, докато правят модификации или нови предположения, които да обяснят наблюдаван феномен, без да накърнят статуса на първоначално оформените теории. Според Попър, дадена теория е научна при положение, че може да бъде предмет на емпирично тестване и потенциално би могла да бъде опровергана или фалсифицирана след проверка. Ad-hoc хипотезите от друга страна се формулират, без да се извличат от емпирични доказателства или тестове, следователно не могат да бъдат опровергани емпирично и намаляват научния статус на дадена теория [16].

Поради тази причина Попър отхвърля употребата на ad-hoc хипотези, смятайки ги за ненаучни. За него те са форма на измама, своеобразен придатък към дадена теория, който подкопава научния ѝ статус.

В контекста на психоанализата, Попър смята, че Фройд се позовава твърде често на ad-hoc хипотези и правдоподобни интерпретации на случващото се, чрез които винаги успява да избегне критика. Както споменавам по-горе, изводите направени от Попър в подкрепа на критериите за научност предполагат, че една научна теория би допуснала собственото си опровержение и колкото по-неподатлива е тя (теорията) на такова опровержение, то толкова по-нерискова и съответно ненаучна е нейната същност. Седмият извод на Попър от анализа му за това какво са научно обоснованите теории съдържа в себе си опасението му, че ad-hoc хипотезите могат да бъдат използвани в защита на дадена теория и да я опазят винаги от опровержение. Важността на този негов извод идва от факта, че подчертава опасността ad-hoc теориите да станат параван за слабите места в дадена теория. Това, според Попър, е една от основните пречки за научно развитие и еволюция на теоретизирането и затова той апелира към избягване на употребата им в научни изследвания,

подчертавайки необходимостта от прилагане на процедурата по фалсификация. Елиминирането на ad-hoc хипотезите от научните теории е един от основните критерии за демаркация (Виж: Васева-Дикова, 2014: 28).

Попър използва редица примери за илюстрация на опозицията между ad-hoc хипотезите и процедурата по фалсификация. Обратно на общоприетото мнение, аналогията за черния лебед не е негова [17], а в труда си „Conjectures and Refutations“, Попър описва т.нар парадокс на черния гарван (Popper 2002: 266; Popper 1963: 532). Там той разглежда твърдението „всички гарвани са черни“ и отправя контрапункт чрез друго твърдение, според което е възможно да има гарван, който не е черен. Чрез него Попър се опитва да покаже непредсказуемостта и податливостта на научните теории да бъдат отхвърлени, опровергани или фалсифицирани. Друг пример [18] за теория, която преминава през процедура по фалсификация и се приема за научна поради това, че успешно е преминала през процедурата по фалсификация, е теорията за небесните тела на Йоханес Кеплер. По този начин наблюденията на Тихо Брахе и Йоханес Кеплер опровергават утвърдената към неговото време концепция за кръговите движения на планетите около Земята и подкрепят хелиоцентричната теория издигната от Кеплер.

Възгледът относно дедуктивно-номологичния модел (D-N модел) и ролята му за формиране подхода на Попър при отхвърлянето на ad-hoc хипотезите като маркер за ненаучност

В подкрепа на твърдението, че ad-hoc хипотезите са ненадеждни за обяснение и доказване на научността на дадена теория Попър разработва концепция за проверка на научния статус на теориите като застъпва и видоизменя концепцията на дедуктивно-номологичния модел (D-N model), предложен от Карл Густав Хемпел (Carl Gustav Hempel) и Пол Опенхайм, познат още като модел на Хемпел-Опенхайм (Suppe 1977).

Хемпел [19] има водеща роля в изясняването на проблема за научното обяснение и структурата на научните теории. Като логически позитивист, който търси обективност в дадено обяснение, която да подкрепя научната му стойност и той, също като Попър, се интересува как една теория може да бъде подложена на проверка, за да се докаже нейната научност. Разликата в подхода на двамата идва от там, че докато Попър търси потвърждение за научност чрез опровержението на една теория, Хемпел търси потвърждение на дадена

теория чрез задължителното присъствие на определени компоненти на логическото обяснение в нея. Тези компоненти, описани от чл. кор. Ангел Стефанов в неговия сборник от лекции по философия на науката (Стефанов 2008: 9 - 19), в превод на български, са обозначени като дедуктивно-номологичниен модел (D-N model), обяснявано (explanandum) и обясняващо (explanans) и включват следните взаимозависимости:

1. Обясняваното (explanandum) следва като логическо заключение от обясняващото;

2. Обясняващото (explanans) съдържа в себе си ясни и точни аргументи и се съобразява с природните закони, за да бъде валидно.

А. Стефанов описва модела като „безпроблемен“, позовавайки се на факта, че в него присъства поне един природен закон, както и гаранция за истинност на изводите заради логи-ческата (дедуктивна) свързаност между тях и предпоставките в порядък от общо към частно (Стефанов 2008: 14). Работите на водещия български философ на науката чл. кор. А. Стефанов предлагат едни значителни анализи като част от тях са свързани с проблема за това каква е същността и ролята на хипотективно-дедуктивното схващане за концептуалната структура на научните теории и разграничаването им от моделно-базирания възглед [20]. Проблемът за структурата на научните теории и различните подходи и решения е централна тема за някои български философи на науката [21]. В това отношение тези дискусии могат пряко да се свържат с проблема за демаркация и търсенето статуса на научните теории в психологията.

Нека да се върнем към въпроса за идейните насоки на Попър и начина, по който той се анализира в работата на Васева-Дикова. Тя счита, че ad-hoc хипотези могат да се открият в част от самите изводи на Попър (по-конкретно 4-ти и 7-ми) (Виж: Васева-Дикова 2014: 11-12), което поставя под въпрос критиката му към тях. Моделът на Попър разгърнат в традициите на хипотетико-дедуктивен подход, лежи върху идеята за разграничаване на онова, с което вече сме запознати от напълно новата, алтернативна, странична информация, чрез която можем да погледнем на едно научно обяснение обективно от страни и през изцяло нова хипотеза да го доведем логически до доказване на неговата истинност чрез т.нар. независими данни (independent evidence) (Виж: Васева-Дикова 2014: 23).

Попър взима предвид въведеното от Хемпел структуриране – explanans и explanandum, но въвежда за обясняването и обясняващото изказвания термините „explicans” и “explicandum”, където те следва да изпълняват следните условия:

1. Explicans-ът трябва да е свързан логически с explicandum-a;
2. Explicans-ът следва да е истинен, което се потвърждава чрез независими данни (independent evidence) (Popper 1985).

Дедуктивно-номологичният модел във версията на Попър акцентира върху намирането на критерии, които да разграничат научното обяснение от ненаучни твърдения. В Попървия модел взема превес процедурата по проверка на емпиричното съдържание (фалсифицирането) на теорията, което определя дадена теория като научна. Някои изследователи (Shearmur, J. & Stokes 2016: 52) обръщат внимание на отношението между идеите на Попър и развитието на когнитивната психология, с което предлагат тезата за своеобразна грешка в теорията на Попър към логиката и научната методология. Той въвежда т.нар. методологичен психологизъм (methodological psychologism), с който се противопоставя на идеята, че обяснението в социалните науки се ограничава до човешката психология. Споменавам тази негова идея, тъй като тя се базира на Попървия стремеж да избяга от индивидуалния човешки опит като основа за научни изследвания. Съвременните дискусии по темата за научността в социалните науки са в полза на психоанализата, но от гледна точка на Попър, Фройд третира ирационални фактори като рационални и с това неминуемо подкопава научността на собствената си теория (Shearmur, J. & Stokes 2016: 299).

Попър и критиката към него

Темата за научността на теориите е особено интересна, когато се отнася към социалните науки. Психоанализата заема централно място сред тези науки и текущият анализ не би бил завършен, ако не направим преглед (без да има амбицията, че е изчерпателен) на някои от философите на науката, които критикуват концепцията за фалсификация на Попър като посочват за аргумент по-малката ѝ приложимост към социалните науки. Тук ще се спра на някои автори и техните идеи:

1. *Томас Кун*

Кун твърди, че научният прогрес не е просто въпрос на тестване и фалсифициране на хипотези, а по-скоро включва периоди на промяна на парадигмите, в които учените работят в споделена рамка от предположения и ценности [22].

2. *Имре Лакатош*

Лакатош развива идеята за т.нар. изследователска програма, която се състои от основен набор от теоретични предположения и набор от спомагателни хипотези, които се използват за генериране на емпирични прогнози. Той твърди, че научният прогрес се постига чрез модифициране и усъвършенстване на тези изследователски програми, а не просто чрез фалсифициране на хипотези [23].

3. *Пол Фейерабенд*

Фейерабенд твърди, че няма нито един „научен метод“, който може да се приложи във всички дисциплини. Вместо това той се застъпва за „методологически плурализъм“, при който различните подходи към научното изследване се разглеждат като еднакво валидни (Feyerabend 1993).

От посочените автори може да се направи извод, че подходът на Попър не може да бъде приложен спрямо научните теории в психологията. Специфичността на теориите в това научно направление изисква вземането на редица допълнителни критерии, които определят тяхната научност, а не следването на процедурата по фалсификация на Попър.

Настоящият анализ се ангажира с представеното в българската философия по отношение на проблема за ad-hoc хипотезите и ролята им в темата за демаркация. В тази връзка отново се връщам на работата на Васева-Дикова (2014), където тя представя анализ на идеята на Попър за фалсификация. Основно тук е дискутирането на специфичните характеристики на ad-hoc типа обяснения, при което тя изказва своето несъгласие с тезата на Попър, че те (ad-hoc хипотезите) замърсяват научното теоретизиране и влияят негативно на развитието на науката. Според Васева-Дикова елиминирането на ad-hoc хипотези в науката не е обоснован критерий за научността на дадена теория. Това е една от нейните основни тези в посочената по-горе работа. В рамките на труда си тя прави съпоставка между два от изводите на Попър (извод 4 и извод 7), като приема, че самите те са пример за кръговост и могат да бъдат атакувани и доразвити в подкрепа на концепцията за предположения, опровержения и ad-hoc обяснения в социалните науки, в частност и

обосноваването на психоанализата на Фройд, макар и не по критериите зададени от Попър (Васева-Дикова, 2014 : 28).

Заклучение

Попър предполага, че науката е тази, която съдържа средствата за собственото си опровержение, а фалсификацията е ключова процедура за доказване на научност. По този начин той показва как преминаването през процедура по проверка на погрешимостта на теорията (и успешното излизане от тази проверка - фалсификация) я прави научна. И въпреки, че фалсификацията, като основен критерий на демаркация, демонстрира методологическите слабости на психоанализата от гледна точка на законите в точните науки, има редица причини, които оставят пространство за въпроса дали Попъровият възглед не показва късогледство в случая с психоанализата. Законите в точните науки като физиката, например, се различават значително от процеса на изследване в хуманитарните и социални науки, част от които е психоаналитичният метод. Контролът над параметрите, които се регулират в условията определени от закони в областта на физиката, е невъзможно да се постигнат по отношение на контрола на параметрите в психоанализата и психологията. Въпросът е дали това е достатъчно днес да твърдим, че теорията на Фройд или психологията като цяло не са наука? Тук привеждам няколко теми за по-нататъшен анализ в полза на обратното:

Първо, социалните явления често са по-сложни и по-малко податливи на контролирано експериментирание от природните явления. Това затруднява формулирането на ясни и точни хипотези, които могат да бъдат тествани по ясен, точен и независим начин. В допълнение, социалните явления често са обект на различни контекстуални фактори, които могат да повлияят на тяхното поведение и това затруднява идентифицирането и контрола на всички съответни променливи в експеримента.

Второ, ролята на ценностите при анализирането на това какво е психологическо явление е от голямо значение за философските анализи, което означава, че те са повлияни от нормативни и етични съображения, които надхвърлят чисто емпиричното наблюдение. Това затруднява дефинирането на обективни критерии за фалсифицируемост, тъй като различните изследователи могат да имат различни ценностни приоритети относно това какво представлява валидна хипотеза или фалсифициращо наблюдение.

Трето, ролята на процеса по генериране на хипотези във философията е от голямо значение. Генерирането на хипотези предполага възможността за достигането до нови пътища за изследване. За целите на психологическите изследвания подходът е по-продуктивен, според мен, отколкото да се тестват конкретни теории по критериите издигнати от Попър.

Взети заедно, тези предизвикателства предполагат, че концепцията за фалсификация на Попър не е толкова приложима за социалните науки, колкото е за естествените науки, макар учените в социалните науки да продължават да се стремят към емпирична строгост и да генерират проверими хипотези, когато е възможно, дори и да не отговарят на строгите критерии на Попър за фалсификация.

Смятам, че релевантността на критериите, различни от тези на Попър за научна прогностика, които се използват в процеса на изследване в психологията (част от които са и психоаналитичните съвременни методи за терапия), е централна тема в областта на философия на психологията. Изборът на въпросните критерии обуславя възможността да бъдат използвани различен тип обяснения, съответно – да бъдат формулирани различен тип прогнози и в сферата на психоанализата.

За завършеност на представената тема, бих искала да разгледаме и влиянието на теорията за психоанализа на Фройд върху съвременната психоанализа и психология. Следните размишления са на преден план, от където могат да се направят заключения за полезността на психоанализата в настоящето:

Архаичност на психоанализата: Възниква питането дали психоанализата е по-архаичен подход и дали критиката на Попър за нея е обоснована? Идеята тук е, че ако психоанализата е архаична, то може би критиката на Попър е вярна.

Продуктивност на критиката на Попър: Дали критиката на Попър към психоанализата е продуктивна и дали тя е спомогнала за развитието на самата теория на Фройд?

Въпреки, че критерият на Попър не е приложим към съвременните психологически науки, не означава, че критиката му към психоанализата не е продуктивна и не е довела до това самата психоанализа да се развие. Психоанализата на Зигмунд Фройд все още има приложение в съвременния контекст на психологията и психотерапията. Макар с натрупването на нови научни познания и развитието на други психотерапевтични подходи,

тя да не е доминиращата теория, все пак продължава да оказва влияние в редица области. Някои психотерапевтични практики все още включват психоаналитични методи и техники по Фройд. Анализът на мисли, емоции, сънища и неосъзнавани аспекти на личността може да доведе до идейни насоки при обяснението и разбирането на проблемите на пациента и тяхното разрешаване. Проблемите, свързани с неврозите и динамиката на безсъзнателните процеси също продължават да бъдат основа за разработване на модели за разбиране на човешкото поведение и мотивация. И днес има психолози и психиатри, които се занимават с изследвания, свързани с психоанализата, аспектите на личността и психопатологията. Важно е да отчетем факта, че в съвременния контекст психоанализата се използва често в комбинация с други психотерапевтични подходи и варира спрямо индивидуалните специфики на пациентите. Тази теория и до ден днешен е критикувана, че може да бъде тежка и дълготрайна, и се акцентира повече върху миналото, отколкото върху конкретни действия за справяне с текущите проблеми. И все пак можем със сигурност да твърдим, че психоанализата е поставила началото и съвременната психология се е развила значително благодарения на нея.

Бележки

[1] За целите на коректната дефиниция следва да уточним, че изначално под психоанализа се разбира практикуването на терапевтичните техники, за които Фройд говори в своите “Лекции за въведение в психоанализата“ (Фройд, ИК Колибри, 2013), но поради факта, че психоанализата на Фройд има широкоразпространено влияние не само сред учените, които се занимават с психология, терминът често се използва за всичко, което се отнася до Фройд и неговите теории. Смята се (Джейн Андерсън, *Psychodynamic explanation versus scientific explanation*, стр.1), че Попър е от авторите, които не правят изрично разграничение с психоанализата в по-общ смисъл. За повече виж: (DOC) *Psychodynamic Explanation versus Sci-entific Explanation* | Jane Anderson - Academia.edu

[2] Алфред Адлер (1870 – 1937), австрийски лекар и психотерапевт. Последовател на Фройд, който в даден момент скъсва с традицията на фройдистката психоанализа и създава своя собствена психоаналитична концепция. За повече виж: <https://www.britannica.com/summary/Alfred-Adler>

[3] Въз основа на това приятелските чувства между тях изчезват. За повече виж: Popper, 1963, p.37;

[4] Фройд. З., Тълкуване на сънищата, ИК Колибри, 2020 г. Интересен факт е, че нито в биографичните данни за Попър, нито в неговите собствени трудове се цитира лично запознаване с работата на Фройд. В *Conjectures and Refutations* откриваме коментар с цитат на сборника съчинения на Л. Нелсън - *Gesammelte Schriften*, III, 1925, p. 314, но по всичко личи, че Попър дискутира централните трудове на Фройд най-вече от това, което знае за тях през дискусии или текстове на трети лица. Виж повече: *The Cambridge Companion to Popper*, 2016, p.40; Popper, *Conjectures and Refutations*, p.96.

[5] Попър критикува най-видно идеите на Фройд в *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, London: Routledge. (1963, 1965, 1969, 1972, 1989, 1994, 2002), p. 62, 78.

[6] Демаркация (demarcation) – разграничаване на научно обяснение и наука в контекста на критериите за научно теоретизиране спрямо т.нар. псевдонаука. Във философската литература е прието, че терминът “demarcation” намира своята основа още в древна Гърция, едва през 20-ти век се позиционира като проблем във Философия на науката и се прави разграничение на научните дефиниции от тези на псевдонауката (за повече виж: Sven Ove Hansson, 2021, *Science and Pseudo-Science* (Stanford Encyclopedia of Philosophy)). Попър се счита за ключова фигура в развитието на проблема за демаркация в нашето съвремие.

[7] Malachi Haim Hacoheh, Jeremy Shearmur, Geoffrey Stokes в *The Cambridge Companion to Popper*, 2016, p. 47; Stephen Thornton в <https://plato.stanford.edu/entries/popper/>;

[8] Карл Бюлер, Karl Bühler (1879–1964) – водещ психолог във Виенския институт по педагогика и психология, научен ръководител на Попър по темата на дисертацията, която той защитава през 1928 г., но не публикува. Виж повече: *The Cambridge companion to Popper*, 2016, стр. 47; Stephen Thornton on Karl Popper в <https://plato.stanford.edu/entries/popper/>

[9] Zur Methodenfrage der Denkpsychologie, 1928, Ph.D. Dissertation, University of Vienna, не е публикувана.

[10] Karl Popper (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

[11] За да обоснове теорията си за фалсификация, в *Conjectures and Refutations* (1963) Попър разглежда няколко теории, заедно с тази за психоанализата на Фройд, Марксистката

теория за историята, теорията на Адлер за индивидуалната психология, теорията на Айнщайн за относителността. Виж повече: Popper, *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, London: Routledge 1963, стр. 61

[12] В българската философска литература проблемът относно критериите за научност у Попър може да се види в публикацията на Васева-Дикова, Ю., стр. 317 – 326 в *Dubious scientific value and ad-hoc hypotheses* в *Proceedings. XXIV Varna International Philosophical School. Philosophy bridging civilizations and cultures. Universal, regional, national values in United Europe*, June 1-3, 2006; IPhR Sofia BAS, 2007

[13] За повече виж: Васева-Дикова, Ю., *Философия, наука, демаркация*, 2014, стр. 13;

[14] Виенски кръг е името на общност от философи и учени с радикални виждания спрямо установените по онова време философски възгледи и теории. Желанието им е да приложат във философията идеи от математиката, логиката и други научни дисциплини, известни като „логически позитивизъм“. Сред по-известните членове на Виенския кръг са Отто Нойрат, Мориц Шлик и Рудолф Карнап. Първоначално Попър поддържа теорията на Кръга за индукция и верификация, но в следствие вижда пролука в тезата за верифициране на дадена теория през емпирична проверка, смята я за твърде генерализираща и я разкритикува през 1930 г. в един от трудовете си, с което губи възможността да стане част от общността на Кръга. Според принципа на индукция в теорията за верификация натрупаните наблюдения и експерименти следва да водят до извеждане на универсални природни закони. Попър вижда недостатък в тази теза, поради факта, че всяко следващо твърдение, което обосновава дадена теория, бидейки външно за нея, също има нужда от обосновка и това довежда до риск от безкраен регрес или догматизъм, позволявайки възможността да приемем дадена теория на сляпа вяра или желание на властимащите. Виж повече: Thomas Uebel в <https://plato.stanford.edu/entries/vienna-circle/#VerCriMetClaPer>

[15] Изброените изводи са взети от преводен текст на Попър: Васева-Дикова, Ю., 2014, *Философия, наука, демаркация*“, с. 11-12.

[16] В българската философия на науката този проблем е анализиран, за повече виж: Васева-Дикова, Ю., стр. 317 – 326. (*Dubious scientific value and ad-hoc hypotheses* в *Proceedings. XXIV Varna International Philosophical School. Philosophy bridging civilizations and cultures. Universal, regional, national values in United Europe*, June 1-3, 2006; IPhR Sofia BAS, 2007

[17] Примерът за черния гарван се появява в работата на Попър, но се счита, че тръгва от трудове на Хемпел, с които Попър се запознава при структурирането на Хипотетико-Дедуктивния метод, за който говоря по-нататък в настоящата статия. Срещат се и интерпретации на примера, но с черен лебед, което пък се среща в трудове на Карнап. Виж: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00381-020-05009-3>;

[18] Този пример в българската философска литература се използва от Васева-Дикова. Ю., *Философия, наука, демаркация*, 2014 г.

[19] <https://plato.stanford.edu/entries/hempel/>; Hempel, C., 1952, *Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science*, Chicago: University of Chicago Press; Hempel, C., 1958, "The Theoretician's Dilemma," in *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* (Volume 2), H. Feigl, M. Scriven, and G. Maxwell (eds.), Minneapolis: University of Minnesota Press, pp. 37–98.; Hempel, C., 1966, *Philosophy of Natural Science*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.)

[20] За повече виж: Стефанов, А. (2010). "За науката и нейната приложимост". *Парадигма*, София. ISBN 978-954-326-127-7, стр. 66-105.

[21] За повече относно ролята на проблема за структурата на научните теории в българската философска литература виж Васева-Дикова, Ю. "Реконструкция и приложимост на научните теории и проблемът за теоретичната репрезентация", стр. 26 в *Сб. Свят и познание*, 2022.

[22] Кун, Т., *Структурата на научните революции*, гл. II, V, IX; 2016 г.

[23] Lakatos. I., *The Methodology of Scientific Research Programmes: Volume 1: Philosophical Papers*, гл. I, II, III; Cambridge University Press, 1980.

Библиография

Васева-Дикова, Ю. 2014. *Философия, наука, демаркация*. София: Проектория. Vaseva-Dikova, Yu. 2014. *Filosofia, nauka, demarkatsia*. Sofia: Proektoria). [In Bulgarian]

Васева-Дикова, Ю. 2022. "Реконструкция и приложимост на научните теории и проблемът за теоретичната репрезентация", стр. 26-37 в *Сб. Свят и познание*, Съставител Васева-Дикова, Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София, 2022г. (Vaseva-Dikova, Yu. 2022. "Rekonstruktsia i prilozhimost na nauchnite teorii i problemat za teoretichnata reprezentatsia", str. 26-37 v Sb. Svyat i poznanie, Sastavitel Vaseva-Dikova, Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", Sofia, 2022g.). [In Bulgarian]

- Гурова, Л. 2019. Обяснение, разбиране и извод. София: НБУ (Gurova, L. 2019. Obyasnenie, razbirane i izvod. Sofia: NBU). [In Bulgarian]
- Кун, Т. 2016. Структурата на научните революции. София: Изток-Запад. (Kuhn, T. 2016. The structure of scientific revolutions. Sofia: Iztok – Zapad. [In Bulgarian]
- Стефанов, А. 2008. Теории на съвременното природознание. София: Парадигма (Stefanov, A. 2017. Teorii na savremennoto poznanie. Sofia: Paradigma.) [In Bulgarian]
- Стефанов, А. (2010). "За науката и нейната приложимост". Парадигма, София. ISBN 978-954-326-127-7 (Stefanov, A. (2010). "Za naukata i neynata prilozhimost". Paradigma, Sofia. ISBN 978-954-326-127-7) [In Bulgarian].
- Фройд, З. 2013. Лекции за въведение в психоанализата. София: Колибри. (Freud, Z. 2013. Introductory Lectures on Psycho-Analysis. Sofia: Colibri). [In Bulgarian]
- Фройд, З. 2020. Тълкуване на сънищата. София: Колибри. (Freud, Z. 2020. Interpretation of dreams. Sofia: Colibri.) [In Bulgarian]
- Feyerabend, P. 1993. Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge. England: Verso [In English]
- Hempel, C. 1952. Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science. Chicago: University of Chicago Press. [In English]
- Hempel, C. 1958. The Theoretician's Dilemma. // Minnesota Studies in the Philosophy of Science (Volume 2). Minneapolis: University of Minnesota Press, 37–98. [In English]
- Hempel, C. 1966. Philosophy of Natural Science. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall. [In English]
- Lakatos. I. 1980. The Methodology of Scientific Research Programs: Volume 1. USA: Cambridge University Press. [In English]
- Nelson, L. 1925. Jakob Friedrich Fries und seine jüngsten Kritiker. Gesammelte Schriften, 9 vols. Hamburg: Felix Meiner (Nelson, L. 1925. Jakob Friedrich Fries and the Birth of Psychologism. Vol. 9. Hamburg: Felix Meiner) [In German]
- Popper, K. 1985. Realism and the aim of science. London: Routledge [In English]
- Popper, K. 1963. Conjectures and Refutations. London: Routledge. [In English]
- Popper, K. & Eccles, J. C. 1984. The Self and Its Brain: An argument for interactionism. London: Routledge. [In English]
- Popper, K. 1994. The Myth of the Framework. London: Routledge. [In English]

- Popper, K. 2002. Conjectures and Refutations. New York: Routledge. [In English]
- Popper, K. 2005. The Logic of Scientific Discovery. London: Routledge. [In English]
- Popper, K. 2011. The Open Society and Its Enemies. London: Routledge. [In English]
- Shearmur, J. & Stokes, G. 2016. The Cambridge Companion to Popper. New York: Cambridge University Press. [In English]
- Suppe, F. 1977. The Structure of Scientific Theories. USA: University of Illinois Press. [In English]
- Vasseva, J. 2007. Dubious Scientific Value and Ad-Hoc Hypotheses. // Proceedings. XXIV Varna International Philosophical School. Philosophy bridging civilizations and cultures. Universal, regional, national values in United Europe, 315 – 320. [In English]

Уеб страници:

- Anderson, J. 2015. Psychodynamic explanation versus scientific explanation. [viewed March 14, 2023]. Available from: (DOC) Psychodynamic Explanation versus Scientific Explanation | Jane Anderson - Academia.edu
- Fetzer, J. 2022. Carl Hempel. [viewed Jan 6, 2022]. Available from: <https://plato.stanford.edu/entries/hempel/>
- Hansson, S. O. 2021 Science and pseudo-science. [viewed June 08, 2023]. Available from: Science and Pseudo-Science (Stanford Encyclopedia of Philosophy)
- Thornton, S. 2022. Karl Popper. [viewed July 25, 2023]. Available from: <https://plato.stanford.edu/entries/popper/>
- Uebel, T. 2020. Vienna circle. [viewed Oct 12, 2021]. Available from: <https://plato.stanford.edu/entries/vienna-circle/#VerCriMetClaPer>